

Matti Pennanen

OUTOKUMPU KAIVOSTOIMINNAN JÄLKEEN

Kaivostoiminnan luonteeseen kuuluu väliaikaisuus. Rikaskin malmi loppuu joskus. Kaivokset ovat yleensä syntyneet syrjäisille seuduille, ja kaivoyhdyskunnat on hylätty kaivostoiminnan päätyttyä. Autioituneet kaivosyhdyskunnat ovat tyypillisiä mm. Pohjois-Amerikassa. Suomessa suljettiin useita kaivoksia 1970- ja 1980-luvuilla. Pienimmät kaivosyhdyskunnat, kuten Raajärvi ja Parostenjärvi Ylöjärvellä ovat tyhjentyneet täysin, suuremmista Otanmäki ja Vihanti ovat sinnitelleet jotenkuten.

Outokummun tilanne on ollut erilainen. Outokumpu ei ole jäänyt kaivostoiminnan päättymisen jälkeen tyhjän päälle. Entinen yhden suuryrityksen kaivoskaupunki on parissa vuosikymmenessä muuttunut modernin teollisuuden, koulujen, kulttuurin ja matkailun kaupungiksi. Väkimäärä on toki vähentynyt 9 300:sta 7 700:an, mutta menetetyt teolliset työpaikat on kyetty korvaamaan. Vuonna 1980 Outokummussa oli 1676 teollista työpaikkaa ja Keretin kaivoksen sulkeuduttua 1989 noin 850. Nykyisin (v. 2007) Outokummussa on runsaat 1100 teollista työpaikkaa. Se on hyvä määrä 7 700 asukkaan kaupungissa.

Outokummun teollisuus nojaa useisiin, pitkälle erikoistuneiden yritysten tuotantoon. Kaivostoiminnan perintönä metalliteollisuus on keskeinen toimiala. Metalliteollisuuden osuus työpaikoista on 53 %, muoviteollisuuden 19 % ja elintarviketeollisuuden 10 %. Outokumpu Technology Turula Oy (entinen Outokumpu Oy:n Turulan Konepaja) on paikkakunnan suurin teollinen työnantaja. Työntekijöitä konepajalla on 150.

Elinkeinoelämän monipuolistaminen aloitettiin jo 1970-luvun alussa kaivostoiminnan ollessa vielä täydessä iskussaan. Kaupungin aktiivisuuden ja kehitysaluepolitiikan ansiosta teollisuus monipuolistui. Vuonoksen nikkelitoiminnan päättymisen jälkeen perustettiin Outokummun Seudun Teollisuuskylä vuonna 1979. Sen pesämunaksi Outokumpu Oy perusti Turulankankaalle kaivos- ja rikastustekniikan laitteita valmistavan Turulan Konepajan. Kaivostoiminnan päättyessä teollisuuskylässä työskenteli jo 550 ihmistä.

Koulutusta ja kulttuuria

Outokummusta on kehkeytynyt lyhyessä ajassa merkittävä koulukaupunki. Kaupungissa toimivat Pohjois-Karjalan Ammattiopisto ja Pohjois-Karjalan Aikuisopisto. Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusyksikkö toimi Outokummussa vuosina 1992-2006. Yhteensä kolmessa oppilaitoksessa oli enimmillään noin 1 000 opiskelijaa. Harvinaisen linjatarjonnan johdosta opiskelupaikat ovat erittäin kysytyjä. Eri puolilta Suomea tulevat opiskelijat ovat tuoneet uuden tuulahduksen Outokummun katukuvaan.

Ammattiopisto on monipuolinen kulttuurialan toisen asteen kouluttaja. Siellä voi suorittaa mm. tanssijan, audiovisuaalisen viestinnän ja kuvallisen ilmaisun media-assistentin perustutkinnon. Linjavalikoimasta löytyy esimerkiksi kone- ja metallialaa, teatteri- ja esitystekniikkaa, radio- ja TV-työtä, graafista suunnittelua ja painotekniikkaa, pelikoulutusta ja kiveen painottuvaa kuvanveistoa.

Paikallisradio Radio Kupari ja tv-kanava KupariKaapeli pyörivät opiskelijavoimin.

Aikuisopisto on Suomen suurin kivialan ammattilaisten kouluttaja. Sen juuret ovat vanhassa Outokummun kaivosammattikoulussa. Yritysten, koulutus- ja kehittämisorganisaatioiden yhteistyönä avattiin syksyllä 2006 innovatiivinen, metallialan huippuosaajia kouluttava hitsaus- ja koneistuskeskus.

Kulttuurimatkailu on merkittävä tekijä Outokummussa. Matkailu perustuu paikkakunnan kaivoshistoriaan ja sen keskeinen toimipaikka on Vanhan kaivoksen alue. Matkailun tukipylväänä on toiminut Outokumpu Oy:n aloitteesta vuonna 1982 perustettu Outokummun kaivoseumio. Museo on jatkoa aiemmalle kesäisin Vanhan kaivoksen murskaamossa sijainneelle kaivostyönäyttelylle ja maanalaiselle kaivoskierrokselle. 1980-luvulla Vanhalla kaivoksella toimi Vuorenpikonmaa ja 1990-luvulla alueen elävöittämisksi perustettiin Vanha Kaivos-projekti. Nykyisin Vanhan Kaivoksen toimintoja koordinoi Kultivaattori-kulttuuriyhdistys. Mökkivaaran yleisölouhoksella voi etsiä kromidiopsideja ja harvinaista uvaroviittia. Outokummun Erä- ja luontokeskus Särkiselällä on matkailun toinen tukijalka.

Vanha kaivos on toiminut monien näyttelyiden, tapahtumien ja tilaisuuksien pitopaikkana. Poikkitaiteellisella Aika Outo Aika- kulttuurifestivaalilla ja kansainvälisellä Kivi- ja mineraalimessuilla on jo perinnettä. Vanha Kaivos-projektin yhteydessä esitettiin kaivosmusikaali Kairatut Sydämet, kaivosdekkari Kuparisydän ja kaivosdraama Tulkoon Myrsky.

Outokummussa on vireä kulttuurielämä. Kaivosyhtiöltä tyhjiksi jääneisiin vanhoihin virkailijataloihin muuttaneet kulttuurin monitaitajat ja kulttuurialan opiskelijat ovat luoneet perustaa toiminnalle. Harrastajavoimin toimiva Outokummun Teatteri on niittänyt valtakunnallistakin arvostusta.

Kuparikaupungin perintö

Outokummun kaivos työllisti enimmillään yli 1700 henkeä. Kaivostoiminnan ja teollisuuden osuus työpaikoista oli yli 40 %. Vuonna 2006 teollisen jalostuksen osuus työpaikoista on 39 %, palvelujen 52 % ja maa- ja metsätalouden 6 %. Outokummun teollinen luonne on säilynyt.

Outokumpu Oy:n toiminta ei Outokummussa loppunut kaivosten sulkemiseen. Kunnioituksesta ja velvollisuudentunnosta syntymäpaikkakuntaansa kohtaan Outokumpu Oy jätti kaupunkiin monia hallinnollisia ja projektitutkimuksellisia toimintoja, malminetsintäosastonsa, keskusarkistonsa, tietohallintayksikkönsä sekä perusti Turulan konepajan ja geanalyttisen laboratorion. Outokumpu Oyj on vähitellen supistanut toimintonsa niin, että Outokummussa yhtiön palveluksessa on vuonna 2007 enää muutama henkilö.

Kaivostoiminta on edelleen voimakkaasti läsnä Outokummussa. Kaivosmenneisyys näkyy kaupungin luonteessa, maisemassa, rakennuksissa sekä katujen, talojen ja liikkeiden nimissä. Vanhan kaivoksen puoleisessa osassa kaupunkia voi aistia 1900-luvun ruukkitunnelmaa. Oman kaivosmenneisyyden arvostamiseksi voidaan kuitenkin olla likinäköisiä. Mökkivaaran kaivos purettiin surutta, ja vasta pitkän kiistan päätteeksi saatiin Keretin kaivostorni siiloineen suojeltua.

Kaivostoiminta ei ole täysin Outokummusta hävinnyt. Teollisuuskylässä toimii GTK:n

mineraalitekniikan laboratorio ja Mondo Minerals Oy rikastaa talkkia Vuonoksessa. Viime vuosien metallin hintabuumin aikana on noussut uudelleen esille Varislahden Riihilahden ja Polvijärven Kylylahden malmioiden louhinta. Outokummun erikoisen kallioperän houkuttelemana venäläinen tutkimusryhmä kairasi Sysmäjärvelle kesällä 2004 Suomen syvimmän kairausreiän (2516 m).

Kirjoittaja on joensuulainen historiantutkija